

EL FIL D'ARIADNA

LA VERGONIA

UN SENTIMENT REVOLUCIONARI
FRÉDÉRIC GROS

LA VERGONYA

EL FIL D'ARIADNA
134

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Títol original: *La honte est un sentiment révolutionnaire*

© Éditions Albin Michel, París, 2021

© Andreu Gomila, per la traducció

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B · 08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de la col·lecció i les cobertes: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: octubre de 2023

ISBN: 978-84-19017-81-9

DL B 15927-2023

Impress a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Frédéric Gros

LA VERGONYA

Un sentiment revolucionari

Traducció d'Andreu Gomila

 Angle Editorial

Taula

La mala reputació	19
Societats sense honor?	29
Del menyspreu social	39
Una història de fantasmes	53
Melancolia	69
Fet social total: l'incest, la violació (vergonya traumàtica)	79
Fundació sexual de la república	107
Aidós	117
La vergonya filosòfica	127
Futur anterior	135
Vergonyes interseccionals	149
Vergonyes sistèmiques	161
La vergonya revolucionària	173
Notes	187
Índex onomàstic	201

Per a Michel Gardette

Quan li vaig parlar a un amic del meu projecte d'escriure un llibret sobre la vergonya, vaig sentir que deia: «Quina idea tan estrofolària. La culpabilitat, d'acord: Dostoievski, Kafka... Però la vergonya...»

Avui aquesta reacció em sorprèn, ja que ara em sembla que la vergonya encobreix una experiència profunda, més àmplia, fins i tot més complexa que la culpabilitat, que implica múltiples dimensions: moral, social, psicològica, política, ja que també penso que Kafka i Dostoievski són, sobretot, escriptors de la vergonya.

En la meua vida, crec que m'he vist travessat de manera més regular per la vergonya que per la culpabilitat, que he pres més decisions doblegant-me als dictats de la primera que a les imposicions de la segona.

Torno a pensar en el passatge de les seves *Confessions* de Rousseau sobre el robatori d'una cinta. Revelació dura per a l'autor que confia lliurar aquesta història per primera i última vegada a la vida, com si decidís exposar una ferida per tancar-la de seguida, almenys als ulls dels altres. Revelació dura perquè confessa haver permès que una cuinera

jove fos acusada d'un robatori, i sens dubte que ella va pagar un alt preu per aquesta mentida. Teniu idea de com podia acabar una criada acomiadada per robatori en aquella època?

Reprenc la història: retrobem en Rousseau una cinta ja vella rosa i platejada i que feia temps que buscaven. Barbotejant, balbucejant (és ell, efectivament, el lladre), acusa la jove Marion d'haver-l'hi donat. Ens sorprenem: la jove ha estat sempre assenyada, lleial. S'organitza una confrontació. El molt jove Jean-Jacques manté les acusacions. Marion plora suaument, protesta, evidentment. Rousseau es manté ferm, reitera la denúncia amb una «audàcia diabòlica», es tanca en la mentida com si li anés la salut.

Abans la culpabilitat eterna, abans la mort que un breu instant cruel de derrota. La por a la vergonya s'ho emporta tot. La força del text no prové de presentar una escena de vergonya viscuda, sinó de descriure el terror en un cor que el que més vol al món és estalviar-se un moment de nuesa moral, i la formidable resistència que provoca.

Quan la vaig veure aparèixer, el meu cor es va fer miques; però la presència de tanta gent fou més forta que el meu penediment. Temia poc el càstig, només temia la vergonya; la temia més que la mort, més que el crim, més que qualsevol altra cosa al món. Hauria volgut ensorrar-me, ofegar-me al centre de la terra: la vergonya invencible s'ho emportà tot, la vergonya sola provocà la meva impudència; i així que em convertia en criminal, la basarda de confessar em feia més intrèpid. Només veia l'horror de ser descobert, declarat públicament, jo present, lladre, menti-

der, calumniador. Una pertorbació universal em privà de cap altre sentiment.¹

*

La reacció d'aquest amic, en realitat, em va donar coratge. Em deia que, si bé podem omplir biblioteques de volums consagrats al sentiment de culpa, s'havia escrit menys sobre la vergonya. Cada disciplina, tanmateix, tenia el seu autor de referència sobre el tema, i tots els temes ja tenien el seu llibre cabdal: Serge Tisseron per a la psicologia,² Vincent de Gaujelac en sociologia,³ Didier Eribon en sociofilosofia,⁴ Claude Jamin en psicoanàlisi,⁵ Jean-Pierre Martin en crítica literària,⁶ Ruwen Ogien en filosofia...⁷

Feia tard.

Tanmateix, em vaig mantenir ferm. D'altra banda, podia, sense desvelar-les necessàriament, recolzar-me sobre sensacions pròpies, pouar en les emocions de la lectura (James Baldwin, Annie Ernaux, Primo Levi, Virginie Despentes), convocar aquestes figures femenines que van passar la prova de la humiliació dels homes: Lucrecia, Fedra, Bola de Greix, Anna Karènina, les obreres de Daewoo en la narració de François Bon,⁸ i tantes altres encara.

*

La vergonya és l'estat afectiu elemental més gran del nostre temps, el significant de les noves lluites. Ja no es crida contra la injustícia, l'arbitrarietat, la desigualtat. Es brama contra la vergonya.

Gener de 2021, París, carrer Saint-Guillaume. Olivier Duhamel, president de la Fundació Nacional de les Ciències Polítiques, és acusat per Camille Kouchner, la seva fillastra, d'abusos sexuals reiterats sobre el seu germà bessó a finals dels anys vuitanta, fets dels quals el mateix director de Ciències Polítiques de l'època havia tingut coneixement a partir de 2019. Davant de l'escàndol que colpeja la institució, els estudiants es manifesten i publiquen una carta oberta titulada «La vergonya» per exigir, ara sí, la dimissió del director. Olivier Duhamel havia dimitit pel seu compte en assabentar-se de la imminent aparició del llibre de Kouchner.

Diumenge 6 de setembre de 2020, Bielorússia. Als carrers de Minsk, milers de manifestants desfilen, xisclant contra Aleksandr Lukaixenko, el seu dirigent: «Quina vergonya!».

28 de febrer de 2020, París, sala Pleyel, 45a cerimònia dels Cèsar. Adèle Haenel, quan s'anuncia la nominació de Roman Polanski com a millor director, se'n va de la sala fent soroll i cridant: «Vergonyós, vergonyós, és vergonyós!»

El mes de gener de 2020, Jean Ziegler, antic relator especial de l'ONU sobre la qüestió del dret a l'alimentació, proclama, després d'una visita al camp de refugiats de Moria situat a l'illa de Lesbos, que era «la vergonya d'Europa».⁹

Fins i tot més enllà d'aquests fets, un nou llenguatge ha florit per il·lustrar noves militàncies, noves indignacions: *flight shame*, *digital shame*, per alertar sobre el cost que suporta el planeta per culpa de l'aviació i de la tecnologia digital.

*

Encara queden tres enunciats capitals, tres urgències contemporànies.

«No us avergonyiu més de vosaltres mateixos!»

És un rampell de ràbia i de vida contra la vergonya-tristesa, la que enverina l'existència, dificulta tota confiança en l'altre, qualsevol alegria de viure, la que condemna la víctima a un mutisme dolorós, al menyspreu cap a si mateix, la que és alimentada per l'odi a la diferència, l'arrogància dels nou-rics, l'animalitat masclista, i que és un obstacle a la resiliència.¹⁰ Vergonya de les discriminacions i de les estigmatitzacions. Crida a l'alliberament de la paraula, a la reapropiació afirmativa d'un mateix. Aquí els mercaders de l'estima d'un mateix, els *coachs* de desenvolupament personal es multipliquen per vendre tècniques de superació de la vergonya i d'acceptació d'un mateix. Una única consigna: no deixeu que res ni ningú us impedeixi de ser vosaltres mateixos. Estimeu-vos, estiguedu orgullosos del que sou (però, sens dubte, resta, més enllà de les promeses, la ferida d'intimitats trencades).

«Ja no hi ha vergonya!»

És un crit d'indignació pronunciat pels moralistes, els pedagogs, els entrenadors psíquics.¹¹ Es repeteix mil vegades la constant. Arreu regnen l'exhibició i el desvergonyiment. A l'escola, a la feina, al carrer, es deplora l'absència de límits i d'escrúpols, la ignorància de les barreres de la intimitat. Les xarxes socials s'alimenten d'un aparador de jos sense vergonya. Els actes incívics, les bretolades es multipliquen.

Avui travessem una crisi de la vergonya. Augmenten els actes incívics, la brutalitat prospera, els comportaments desvergonyits es multipliquen, la reserva, el pudor, la inhibició, l'escrúpol ja no són adequats, sobretot a l'escola. Si hi ha una crisi a l'escola, és abans que res una crisi de la vergonya.¹²

Es fan crides a redescobrir el sentit de la reserva, de la discreció, del secret. Se somia a tornar, molt per sota de la moral de la culpa, a l'ètica antiga que trobava en la vergonya (*aidós*, pudor) una palanca d'obediència política, una consigna social, un principi d'estructuració interior.

«La vergonya ha de canviar de bàndol!» o encara «Quina poca vergonya que teniu!»

És un crit de ràbia. Assenyala els botxins, els violadors, els culpables d'incest, però també els polítics cíncics, els patrons corruptes, els bilionaris indecents. El sentim a les manifestacions, als moviments de protesta pública. Hi entra en joc tota una dialèctica de la ràbia i de la tristesa, tot un contagi de la indignació, una conformació de la ira col·lectiva. I la vergonya esdevé guspira, dinamita, explosiu.

*

Aquest llibre és un complement de *Desobeir*,¹³ la continuació. Jo em demanava aleshores quin havia de ser el ressort, malgrat les nostres pors, condicionaments, inèrcies, d'una desobediència valenta. Parlava, evidentment, de desobediència política (les revoltes contra els decrets injustos,

el rebuig del món així com va, les disputes personals, etc.) i, sobretot, no em referia a cap delictes o a cap incivilitat. I apel·lava, situant-me sota la protecció de Hannah Arendt, a la responsabilitat, a la conversió d'un mateix, a la coherència amb els propis principis. Solució intel·lectualment correcta, però que deixava escolar-se motius grans i punyents de revolta i que subestimava la potència de la imaginació en la lluita. Ara bé, la vergonya rutlla amb la imaginació. En cal per tenir «vergonya del món»¹⁴ i dir-se que les coses podrien ser d'una altra manera. En cal quan es té vergonya *per* l'altre, qui pot ser l'humiliat desconcertat —és aleshores *en ell* que sentim el patiment insuportable—¹⁵, però també qui humilia sense rubor i que ens força a tenir vergonya *en lloc seu*, mentre que ell no en té gens.

Personalment, jo soc d'aquests, aquells en qui de seguida detecto un lleu trasbals, una mica de torbament, un cert apocament, i és com si en aquesta manca de seguretat trobés alguna cosa per posar els fonaments d'una amistat sòlida. Instintivament, no confiaria en algú que afirmés que no ha experimentat mai la vergonya.

M'aclapara quan sento les notícies del món, les intervencions dels dirigents polítics, els discursos dels representants de la patronal.

El que ens dona la força de desobeir, de no resignar-nos al pitjor que es converteix cada dia en el més segur, de mantenir intacte la capacitat de revolta, és, per reprendre l'expressió de Primo Levi, «la vergonya del món». La vergonya és una barreja de tristesa i de ràbia. No se la supera pas, sigui el que sigui el que prometin els mànagers de l'ànima: la transformen donant-li forma de còlera.

No, no superem mai les vergonyes: les treballem, les elaborarem, les subtilitzem, les sublimem.¹⁶ De vegades fins i tot acabem per fer-ne palanques, còmplices, ressorts. Les escorrem, les purifiquem amb l'objectiu d'eliminar el que puguin contenir de tristesa destructiva, de menyspreu cap a un mateix, i no retenir res més que la part pura de còlera.

La mala reputació

Escena del sopar a la pel·lícula de John Cassavetes *Una dona ofuscada* (1974). En Nick és un capatàs, té sota les seves ordres un equip d'una desena d'obriers. Univers masculí: feina, suor, bromes. L'amistat rugosa de l'esforç compartit. Els ha fet pensar dues nits seguides, estan fets caldo. Ha trucat a la dona el dia abans per anul·lar una nit d'enamorats programada des de feia molt de temps (la sogra s'havia fet càrrec dels infants). La Mabel és bona noia, amorosa, però nerviosa, i, com es diu, una mica *borderline*, incontrolable. Ell ho sap i els companys d'en Nick també ho saben. Quan torna a casa per oferir-los, a tots, alguna cosa per menjar abans d'enviar-los a dormir, només per donar-los les gràcies, es demana amb la boca petita com la trobarà. Encara és al llit, ha passat una nit amarga i ell no en sap res: ha sortit a beure sola, desesperada; retrobament amb un home... Tristesa. Els obrers arriben, vagament enriolats. Toca endrapar a cal patró, preparen un plat gegant de pasta.

La Mabel, llevada de la seva letargia, al cap de taula davant dels homes, posa la primera capa de trasbals, lleu, amb una sèrie de preguntes simples: «I tu, tu qui ets? El teu

nom, com és?» Com si, sorpresa, descobrís una nova assemblea. Fórmules justes d'educació una mica desfasades, però la seva bogeria lleu, dissortada, hi afegeix una intensitat inquietant. Es fa tan pesada que un dels nois llença accidentalment el plat a terra. Desconcert i rialles, intenten aguantar com poden, es posen a cantar. La Mabel s'aixeca, felicita un altre noi, elogia el seu rostre, es meravella de la seva corpulència. Tothom es cargola, la situació esdevé insostenible. Fins al crit de l'home de la casa: «Asseu-te d'una vegada!» Crit de còlera i de dominació. Final de partida. Les esquenes es dobleguen, tothom fica el cap al plat, el silenci pesa una tona, acaben de pressa, s'acomiaden encara més ràpidament. La vergonya és allà. Ha baixat lentament com un vel opac, una asfíxia que estreny la gola. Torça les boques, esvera les mirades, ningú no és al seu lloc, ningú no sap on posar-se.

*

«És una vergonya!»

En francès es diu: «És una vergonya!». No es dirà: «En soc culpable». El sentiment de culpa és inseparable d'un enfonsament personal, que excava en mi aquest forat d'angoixa que anomenem «subjecte». *Jo* em sento culpable. És entre jo i jo que es teixeix un tel de desesperació, de mi a mi la pinça d'una tenalla glaçada. Un familiar se suïcida, repasso els moments en què pensava passar-lo a veure, quan abreujava la queixa al telèfon (i després, òndia... la vida!). Els altres repeteixen contínuament: «No, no t'hi capfiquis, no serveix de res, no et sentis culpable, és un parany». Faig un somriu-

re lleu, els seus discursos convencionals no afecten el pene-
diment que em manté a les fosques.

«La vergonya!» és una altra cosa: una capa difusa i den-
sa, consistent. Un estat objectiu que no depèn ni dels meus
afectes ni de cap apreciació subjectiva. Cosa que fa que el
món em caigui a sobre. Sigui el que sigui el que pensi so-
bre mi, objectivament és una vergonya. No es tracta d'un
judici personal, d'orgull. La meua tristesa, si en tinc, és el
producte, l'efecte, el resultat d'una situació *objectivament*
vergonyosa.

Traçaré un primer cercle de la vergonya com a deshonor
familiar, oprobi públic, degradació de la meua imatge so-
cial, lligats a un acte (o una omisió), un fet, una paraula
puntuals que per efecte mecànic comporten el descàndit del
meu clan. Per dibuixar la figura d'aquesta vergonya, l'habi-
tual és posar la mirada sobre un passat remot o desviar-la
cap a cultures llunyanes. Recitarem *Le Cid* de Corneille, re-
cordarem escenes d'*El Padri*, parlarem de crims d'honor al
Pakistan. Morals heroiques i societats d'honor.

El que els antropòlegs i els historiadors anomenen «socie-
tats d'honor» coincideix més o menys amb tres poblacions.
Pobles sovint mediterranis, que s'organitzen relativament al
marge de les institucions públiques (cabilencs, andalusos,
sicilians, etc.). A l'interior de les societats polítiques cons-
tituïdes: castes aristocràtiques antigues, de vegades fins i
tot extingides, sovint militars (cavallers, mosqueters, etc.).
Finalment, clans mafiosos organitzats a càrrec d'activitats
clandestines, criminals.¹ Dibuixaré ara el nervi de la vergo-
nya arcaica, polida a partir de la literatura etnogràfica erudi-
ta, però també d'il·lustracions novel·lístiques. Els continguts

rituals precisos, els mecanismes concrets, evidentment, varien d'una època, d'una comunitat, d'un país a l'altre.

Tan sols basta un acte, un comportament, un únic gest per provocar una ofensa, embrutar l'honor d'una família. Per exemple, de part d'un o diversos individus exteriors contra el membre d'un clan: una agressió física, un robatori, una injúria, una insolència, una violació... Per exemple, a l'interior d'un grup, de part d'un parent, d'un familiar: un comportament impropï, un acte covard, relacions sexuals proscrietes, una traïció. Podem multiplicar els casos, hem de constatar que la sexualitat de les dones (la mare, l'esposa, la germana) és la principal defensa de l'honor del grup; la seva puresa sexual n'és la garantia.² N'hi ha prou amb una relliscada amorosa prohibida, d'una batussa poc gloriosa, perquè la reputació s'enteli i la família s'embruti. Sobre mi, la meva imatge, sobre nosaltres, el nostre nom, el nostre honor, d'ara endavant s'escampa aquesta taca.

*

Corneille posa en escena dos vells militars, aristòcrates orgullosos del seu nom, tots ben cisellats per un codi de conducta que regula les paraules i els actes. Les causes d'ofensa són aquí menys sovint sexuals. Entre soldats, es tracta sobretot d'insolències, de bravates, d'insults, de gestos vexatoris, de bromes pesades. Com un gloriós veterà d'Espanya, don Diègue a *Le Cid*. Afeblit, el braç tremolós, ha flaquejat davant les injúries etzibades per un rival més jove, gelós dels galons del vell. El famós monòleg («Oh ràbia, oh desesper...») lletreja aquesta catàstrofe: grans gestes bruscamment

esborrades per un moment de defalliment. El seu nom s'ha agrit bruscament com la llet. Ja no és ningú. De cop ensorrat, nu com un cuc. L'honor era per a ell una capa invisible i ara, doncs, com pot sortir en públic? No hi ha res, tanmateix, que pugui resoldre's amb lliçons de seny, bones paraules o sessions amb el psicoanalista. En deixar-se insultar sense rèplica, don Diègue ha contret un deute de vergonya. L'ha de saldar, a no ser que accepti «morir sense venjança o viure en la vergonya». El fill se'n farà càrrec. Aquí, la vergonya no és psicologia, sinó economia simbòlica.

*

Aquesta vergonya que funciona com a deshonor clànic comprèn quatre determinacions: és objectiva, substancial, col·lectiva, reversible.

Objectiva. No és un assumpte de la psicologia que pugui tractar-se a través d'un treball terapèutic. L'afecte és secundari; és l'efecte d'una situació la degradació de la qual és socialment validada. Em faig insultar en públic, agredir sense respondre, el problema no és saber quina fragilitat revela en mi, quina manca de confiança demostra. La injúria, els cops covardament rebuts produeixen de manera automàtica la vergonya com un estat de fet objectiu. No puc fer-hi res, tant se val el meu ressentiment, *s'ha acabat* el prestigi de la meva imatge, l'honor de la meva família: bruts, malmesos, empastifats. Aquesta vergonya depèn d'un mecanisme social, no de la psicologia dels individus.

Substancial. La vergonya no es redueix a una impressió subjectiva, una construcció interior, un sentiment íntim. És

una substància que es marceix, que s'apaga: brutícia, porqueria, opacitat, negativitat viscosa que s'encomana. També és degradació de la substància, la líquüefacció del prestigi. La dignitat social s'expressa en el doble registre de l'econòmic i del biològic. L'honor és la riquesa d'una família, la seva opulència simbòlica. L'honor és la sang, la salut, l'energia del grup: la força que fa mantenir-se dempeus tots els seus membres, un capital que corre el risc de ser rebaixat, amputat, trinxat pels *afronts*. És en aquest punt una «cosa» que ha pogut utilitzar-se de fiança. «Penyora d'honor»: aquesta institució medieval permetia que l'individu de bona família, en cas de promesa o préstec de diners, donés el seu honor com a fiança.³ En cas d'incompliment, acceptava per endavant insults, calúmnies, sarcasmes i difamacions. I no es tractava de prendre el número. La vergonya arruïna, et deixa exsangüe.

Col·lectiva. Aquesta sang, aquesta riquesa no em pertanyen *personalment*. No és pas *la meva* sang, *la meva* riquesa, *el meu* honor, sinó els d'un clan, del grup, de tota la família. Em travessen, m'alimenten, em sostenen, m'omplen. Si deixo que m'insultin, que m'agredeixin, si el meu cosí es comporta com un covard, ma germana d'una manera massa lleugera, és el capital vital i simbòlic d'una família el que es veu minvat i la vergonya, aleshores, deixarà caure tot el seu pes sobre el grup.

Reversible. És la determinació més important, la que dona a la vergonya d'oprobri la seva aura arcaica. L'esquema és dialèctic: la vergonya és negació de l'honor com a positivitat primera; la venjança és negació d'aquesta negació, per tant, restauració de l'honor perdut. Allò que és propi

de la vergonya com a deshonor és que és rentable, esborrable, soluble. L'objectivitat de la vergonya és el seu turment (automatisme ingovernable des que es llancen els daus de l'ofensa) i la seva oportunitat. I és així, mecànicament, que s'anul·larà, es ratllarà. Sabem com fer-ho: des de sempre que tot s'ha codificat de manera meticulosa, es tracta de *produir públicament* la puntualitat dramàtica que ho equilibra tot, l'acte de retorsió, la humiliació que permet venjar-se.

I la vergonya s'esborrarà com una cara en la sorra.

Els mecanismes de restauració varien. El més conegut, tot suposant que l'ofensa provingui d'un altre clan (justícia interfamiliar: *dike*⁴), és la venjança.⁵ Ens vengem de l'insult, de la insolència, de l'agressió, de l'afront a través d'una resposta codificada, preparada, que posa en escena públicament l'anul·lació de la vergonya: provocació d'un duel, venjança, repetició ritualitzada de l'ofensa, etc. Quan una debilitat personal és la que ha tacat l'orgull familiar, trobem lògiques expiatòries. Per exemple, qui s'ha declarat culpable d'un acte de covardia es redimeix a través d'un acte heroic, que amb la seva brillantor dissipa l'antiga part d'ombra.

Quan l'acte injuriós, terrible, té lloc al si de les famílies i implica els pares, és diferent, ja que no et revenges dels familiars. Els antropòlegs descriuen altres mecanismes de purificació de la vergonya (justícia intrafamiliar: *themis*): reclamarem, per exclusió o sacrifici, el repudiament d'aquell que ha provocat l'oprobri, negació moral del traïdor, massacre de les dones culpables de relliscades amoroses. En el relat de Balzac *La Vendetta* (1830), la filla única adorada, però enamorada d'un jove que forma part d'un clan enemic contra el qual existeix un odi consanguini és abandonada,

repudiada pels pares quan se'n va a viure amb ell. El documental *A Girl in the River: The Price of Forgiveness* (2016)⁶ explica com una jove pakistanesa, la Saba, per haver-se casat *legalment*, tot i l'opinió familiar, amb un home d'una classe social considerada massa inferior, és segrestada, colpejada, desfigurada amb un cop de revòlver a la cara, tancada en un sac de tela llançat al riu. La família havia considerat que el seu matrimoni era deshonorós. Al Pakistan, cada any, maten més de mil dones per haver abocat la família a la «vergonya». Molt més a prop de nosaltres, a Besançon, l'agost de 2020, una jove bosniana de disset anys va ser colpejada i rapada per la família per haver freqüentat un jove serbi cristià amb qui es volia casar. Les explicacions avançades per aquests gestos bàrbars: la impossibilitat de la família de fer front a la vergonya que hauria suposat aquest mal casament.

*

Trajectòria de Lord Jim a la novel·la epònima de Conrad.⁷ En Jim és un mariner de vint-i-quatre anys, ple de somnis de glòria. Amb el títol de capità a la butxaca, s'embarca com a segon a bord al *Patna*, carraca a vapor plena com un ou de pelegrins que van a La Meca. Ve la nit. El vaixell xoca amb un derelict, se sent un soroll sinistre. Després de la inspecció del buc de xapa rovellat, es constata una enorme avaria i una certitud s'imposa: la nau s'enfonsarà, ja s'amorara. El nombre de bots de salvament és ridícul (set, per vuitcents passatgers). Despertar-los, provocar el pànic? Inútil: ja engolits pel somni, tant que naufraguen dolçament cap a una mort inevitable. Lord Jim assumeix la posició de l'heroi

passiu, espera amb orgull el final. De sobte, se senten veus: «Salta, salta, salta!» El capità i dos acòlits han fet baixar al mar un bot i es disposen a tocar el dos, fan senyals a una silueta abans d'anar-se'n, pensant que es tracta del mecànic tercer.

I de cop i volta, Lord Jim es troba amb el cul assegut al fons d'un bot de salvament. De fet, *ha saltat*. Un segon abans, somiava esperar la mort com un heroi i ara es troba, en el lloc d'un altre, en companyia de tres covards, fugint. Entre els dos, un blanc, un forat. El bot s'allunya del vaixell que sembla enfonsar-se amb suavitat.

Llargues hores després, una embarcació els recull. Tan aviat com són a terra, el capità fa una declaració de naufragi. És aleshores que s'assabenta de l'impensable: el vaixell ha aguantat, ha estat retrobat sense comandament per una llanxa canonera francesa, amb tots els passatgers sans, estalvis i esvalotats. S'ha produït un miracle, la ferralla no ha naufragat, però es poden preveure els miracles? Resten la vergonya, la infàmia. El sentit de la història es capgira: els quatre dissortats supervivents són, de fet, quatre fugitius innobles.

El capità i els seus còmplices fugen, però no en Jim, dig-ne, que espera el procés deshonorós, que s'enfronta sol al veredict (retirada del títol de capità). Ell sol té el coratge de fer-se jutjar públicament i del seu nom se'n recordaran per vilipendiar-lo. A tots els ports d'Orient, s'explicarà la història d'en Jim, el mariner que havia abandonat vuit-cents pelegrins a la seva sort sobre el pont d'una embarcació podrida. Per què no evitar el procés com els altres? Per fer front a l'enigma del salt que l'ha precipitat, a ell i als seus somnis

heroics, al fons del bot, a aquest gest bruscat, imprevist per ell mateix. Per poder menysprear-se fins al final en la mirada dels altres. Per beure fins a l'última gota de la copa de la vergonya.

La narració articula una vergonya verge de tota culpabilitat. En Jim no té cap mort a la consciència, el que ha fet no ha fet mal a ningú, llevat de la seva imatge, el seu prestigi i el seu nom. Durant anys, el perseguirà la seva ombra, la seva història. Fins a enfrontar-se amb valentia i sense defallir —és l'última escena de la novel·la— a la mort, en un acte heroic d'expiació que el neteja, *que impedeix que la vergonya el sobrevisqui*.